חדשנות ירוקה וממשל תאגידי

סיכום המחקרים שהוצגו בכנס | 18–19 בנובמבר 2026

הסיכומים מבוססים על התקצירים והחומרים שסופקו

1. תיווך רגולטורי של רכש ציבורי ירוק

אליאור כורם — דוקטורנט בפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים; פרופ׳ דוד לוי־פאור — המחלקה למדע המדינה ובית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

המחקר בוחן את הרכש הציבורי הירוק ככלי רגולטורי לקידום יעדים סביבתיים, ולא רק כאמצעי לרכישת מוצרים ושירותים עבור המדינה. במרכזו עומדים המתווכים הרגולטוריים — גופים המסייעים לתרגם יעדי מדיניות לתנאי רכש, תקנים ופרקטיקות יישום. החוקרים נעזרים במודל רגולטור–מתווך–יעד (RIT) כדי להשוות בין מערכות הרכש הציבורי הירוק בישראל ובארצות הברית, ולברר כיצד המבנה המוסדי של התיווך משפיע על היכולת לממש את המדיניות.

ההשוואה מצביעה על שני דגמים שונים: בארצות הברית מתואר מבנה ריכוזי והיררכי יותר, שבו גופים ציבוריים עשויים לשמש גם כרגולטורים וגם כמתווכים; בישראל מתואר מבנה מבוזר יותר הנשען במידה רבה על גופים פרטיים וקובעי תקנים חיצוניים. המחקר בוחן את השלכות ההבדלים במידת הריכוזיות, ההיררכיה, הזהות הציבורית או הפרטית של המתווכים וכפל תפקידיהם על יעילות כלכלית, מינהל תקין ועקביות מדיניות. המחקר מומן באמצעות מענק DFG מס׳ 526011527.

2. מימון ציבורי, שליטה פרטית: המשקיף בעל ההשפעה ופער הממשל בחדשנות ירוקה בישראל

פרופ׳ ניצן גסלביץ פקין — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה; סגנית מנהל המרכז למשפט ומדיניות סייבר.

המאמר מגדיר את ״פער הממשל בחדשנות ירוקה״: כספי ציבור ותמיכה ממשלתית מוקצים לחברות אקלים־טק בשל תועלת סביבתית צפויה, אך לאחר המימון ההכרעות על פיתוח הטכנולוגיה, מסחורה, שינוי ייעודה או מכירת החברה מתקבלות בעיקר על ידי גורמים פרטיים. מנגנוני הממשל התאגידי הרגילים אינם מבטיחים בהכרח את שימור המטרה הסביבתית שבגינה הוענק המימון.

כפתרון מוצע לבחון את מודל ״המשקיף בעל ההשפעה״: משקיף מקצועי ובלתי מצביע, בעל זכויות מידע ומנדט חוזי מוגדר, שיוכל לזהות סטייה מהתכלית הסביבתית ולהציף סיכונים מבלי להעביר את השליטה למדינה או להרחיב אוטומטית את חובות הדירקטורים. המאמר משלב ניתוח משפטי, השוואתי וממצאים אמפיריים קיימים, ומציע לקשור מענקים ציבוריים לאבני דרך סביבתיות ולדיווח מבוסס תוצאות, תוך הכרה בסיכונים של פיקוח סמלי ובצורך לאפשר גמישות עסקית וטכנולוגית.

3. זיהוי ייפוי מציאות בדיווחים תאגידיים: האם מומחים פיננסיים מזהים את פער ההצהרה–מעשה?

עו״ד ורו״ח לילך שמע־זלטוקרילוב — חטיבת המחקר, בנק ישראל; דוקטורנטית למימון בבית הספר למנהל עסקים, האוניברסיטה העברית בירושלים. המחקר המרכזי בשיתוף אביגיל הורביץ (האוניברסיטה העברית) וסוון נולטה (אוניברסיטת רדבאוד).

המחקר שואל כיצד ייפוי מציאות בדיווחים תאגידיים עשוי להשפיע גם על קוראים מקצועיים. הוא מתמקד בפער בין הצהרות חיוביות של חברות לבין פרטים תפעוליים או עסקיים הסותרים אותן, ובוחן כיצד עיצוב המידע והקשב של הקורא משפיעים על הזיהוי. במסגרת ניסוי שדה מבוקר וממוסגר (Framed Field Experiment) השתתפו 128 מומחים פיננסיים, שקראו קטעים המבוססים על דיווחים אמיתיים של בנקים, בזמן שנמדדו תנועות העיניים שלהם, והתבקשו להעריך ייפוי מציאות פוטנציאלי וכדאיות השקעה.

הממצאים המוצגים מתארים קשר בין קשב למורכבויות ולסתירות טקסטואליות, זיהוי פערי הצהרה–מעשה והמלצות השקעה נמוכות יותר. לצד זאת, מסגור ESG אמנם הגביר את הקשב ואת היכולת לזהות פערים, אך החליש את השפעת הזיהוי על הערכת ההשקעה — דפוס התואם אפקט הילה חיובי. המחקר מדגיש שהערכת מהימנות דיווח אינה תלויה רק במה שנכתב, אלא גם בארגון המידע, בהבלטה ובהסתרה, ומעלה שאלות לגבי עיצוב רגולציית גילוי וכלים מבוססי בינה מלאכותית.

4. מנכ״לים נדיבים

ד״ר ליאור עופר — עמיתת מחקר בתוכנית לממשל תאגידי בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת הרווארד; חוקרת בתר־דוקטורט באוניברסיטת חיפה.

המחקר בוחן האם תרומות פילנתרופיות עשויות לשמש ערוץ עקיף להשפעה של מנכ״לים על דירקטורים עצמאיים. בעוד שעצמאות דירקטורים נבחנת בדרך כלל לפי קשרים כלכליים ומשפחתיים, תרומה למוסד ללא כוונת רווח שבו מכהן דירקטור עשויה ליצור מחויבות או תלות גם ללא תשלום ישיר לדירקטור. במחקר קודם על חברות S&P 500 זוהתה תופעה נרחבת של תרומות תאגידיות לארגונים המקושרים לדירקטורים; לפי התקציר, 68% מהתרומות שנבדקו הופנו לארגונים שבהם כיהנו דירקטורים עצמאיים של החברה התורמת.

המחקר המוצע מתמקד בשלושה ערוצים אפשריים לניתוב תרומות: קרנות פילנתרופיות תאגידיות, קרנות חוץ־תאגידיות שבהן למנכ״ל תפקיד, ותרומות אישיות של המנכ״ל. לצורך מיפוי שני הערוצים הראשונים מתוכנן שימוש בטופסי מס אמריקאיים של מלכ״רים (Form 990), ולגבי תרומות אישיות — איסוף מידע ממקורות פומביים. בהמשך תיבחן הזיקה האפשרית בין קשרים אלה לבין איכות הממשל התאגידי, לרבות שכר מנכ״לים. מדובר בתוכנית מחקר ולא בממצא מוכח על השפעה סיבתית של תרומות על עצמאות הדירקטוריון.

5. מימון אקלימי כממשל ידע: התנית מימון ביחס לתוצרי חדשנות

פרופ׳ דניאל בן־אוליאל — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה; ראש המרכז למשפט וטכנולוגיה חיפה.

המאמר מתמקד בשאלה מה קורה לתוצרי הידע שנוצרו באמצעות מימון בעל תכלית אקלימית לאחר שהכסף כבר הוצא כדין. הוא מבחין בין בקרה על הקצאת המימון לבין האפשרות להשתמש בפיתוחים, בנתונים ובידע שנוצרו

בהמשך, ומראה כיצד קניין רוחני, חוזים, סודיות, הרשאות ותלות בשירותים משלימים עשויים להגביל את השימוש העתידי בטכנולוגיה. נקודת המוצא היא שמימון מחקר ופיתוח אינו מבטיח כשלעצמו שהידע יישאר נגיש לצורכי פיתוח, מסחור והטמעה אקלימית.

המאמר מציע מסגרת תלת־שלבית לתנאים הנלווים למימון: תחילה נדרש מקור סמכות משפטי, קשר ברור בין המימון לתוצר ויעד אקלימי מוגדר; בהמשך ניתן לשקול חובות מוגבלות לשימור ידע, גילוי והמשכיות כאשר קיים סיכון ממשי לאובדן אפשרויות פעולה; ורק לאחר מכן, בהתקיים תנאים נוספים כגון בשלות טכנולוגית, משתמש חלופי מתאים וחסם מוכח, ניתן לשקול הפעלת מנגנוני גישה או רישוי. העיקרון המוצע הוא "שימור מרחב ההכרעה" העתידי — בלי ליצור זכות ציבורית גורפת לידע שמומן.

6. מתמרצים חדשנות ירוקה: הערכה אמפירית של המסלול הירוק לפטנטים והצעה למודל תמרוץ מבוסס FRAND

פרופ׳ מרים מרקוביץ־ביטון — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר־אילן; עו"ד מרדכי שורק — רשם הפטנטים, העיצובים וסימני המסחר, רשות הפטנטים; ד"ר מיכל קוליץ־דומב — ראש תחום מחקר ומידע, רשות הפטנטים; גלעד אליאסי — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר־אילן.

המחקר בוחן את המסלול הירוק לבחינת בקשות פטנט בישראל, שמעניק קדימות לטיפול באמצאות בעלות תרומה סביבתית, ומעריך את ההבדל בין הצלחה תפעולית בקיצור זמן ההמתנה לבין תמרוץ השקעה בחדשנות. הניתוח כולל 249 בקשות במסלול הירוק ומשווה אותן למאגר רחב של בקשות בעלות סיווגים טכנולוגיים סביבתיים. נמצא כי חציון הזמן עד לבחינה הראשונה היה חמישה חודשים במסלול הירוק, לעומת 31 חודשים במסלול הרגיל ללא זירוז; אך הזמן מתחילת הבחינה ועד סיומה היה דומה — 12 לעומת 13 חודשים. בקבוצת הסיווגים הסביבתיים שנבחנה נמצא שיעור חפיפה מצומצם עם המסלול הירוק, אך החוקרים מדגישים שאין להסיק מכך את שיעור הניצול בקרב כלל הבקשות הזכאיות, ושפערי המאפיינים בין המבקשים אינם מאפשרים פרשנות סיבתית פשוטה.

על בסיס הניתוח מוצע לבחון מנגנון משלים: הארכת תקופת ההגנה על פטנטים בעלי תרומה סביבתית, בתנאי להתחייבות מראש למתן רישיונות שימוש הוגנים, סבירים ובלתי מפלים (FRAND). המטרה היא ליצור תמריץ כלכלי חזק יותר לפיתוח, בלי להגביל יתר על המידה את הפצת הטכנולוגיה. המחקר מדגיש שהסדר כזה דורש קריטריונים לזכאות, אכיפה של תנאי הרישוי והערכה של העלויות החברתיות; הצלחתו בהגדלת החדשנות או ההטמעה אינה מוכחת על ידי הממצאים האמפיריים שהוצגו.

7. האם ה־ESG מת? בין תשואות לערכים במימון בר־קיימא

פרופ׳ אמיר רובין — בית ספר אריסון למנהל עסקים, אוניברסיטת רייכמן; בשיתוף Husna Memon.

המחקר שואל האם משקיעי ESG מוכנים לשאת בתשואה נמוכה יותר כדי לקדם מטרה סביבתית. החוקרים משתמשים בבחירות לנשיאות ארצות הברית בשנים 2016, 2020 ו־2024 כנקודות מפנה המשנות את התמריצים הרגולטוריים והכלכליים עבור השקעות ירוקות. ההבחנה המרכזית היא בין משקיעים שמגיבים לרווחיות הצפויה של

נכסים ירוקים לבין משקיעים שיכולים דווקא להגביר תמיכה פיננסית במטרות סביבתיות כשהמדיניות הציבורית נסוגה מהן.

לפי הממצאים שהוצגו, זרימות הכספים לקרנות ESG תאמו בעיקר את המניע הפיננסי ולא נמצא דפוס עקבי של הזרמת הון "נגד הזרם" הפוליטי. לעומת זאת, בהצבעות בעלי מניות זוהתה קבוצה קטנה ויציבה של משפחות קרנות שתמכה בהצעות סביבתיות גם כשהדבר לא היטיב עם האינטרס הכלכלי המיידי; קרנות אלה אף חוו משיכות כספים משמעותיות. מכאן עולה הצעה להגדיל את השקיפות והנגישות של נתוני ההצבעה ולבחון מוצרי השקעה המעניקים ערך מפורש לזכות ההצבעה, ולא רק להרכב תיק הנכסים.

8. בין ESG לשקיפות תאגידית: בחינה אמפירית

פרופ׳ דב סולומון וד״ר רימונה פלס — המרכז האקדמי למשפט ולעסקים.

המחקר בוחן האם דירוגי ESG גבוהים משקפים גם איכות גבוהה יותר של דיווחים פיננסיים בחברות ישראליות. המדגם כולל חברות ישראליות שדורגו על ידי MSCI בשנים 2012–2024, והניתוח מפריד בין הציון הכולל לרכיבים הסביבתי, החברתי והממשל התאגידי. החוקרים משווים גם לחברות זרות ומודדים איכות דיווח בעזרת התמדה ברווחים ויכולת הרווח הנוכחי לנבא תזרימי מזומנים עתידיים.

הממצאים הראשוניים מצביעים על עלייה בציוני הסביבה של החברות הישראליות לצד ירידה חדה יותר בציוני הממשל התאגידי. ברגרסיות המוצגות נמצא קשר חיובי מובהק בין הציון החברתי לאיכות הדיווח, אך קשר שלילי מובהק בין איכות הדיווח לציון ה־ESG הכולל ולציונים הסביבתי והממשל תאגידי. התוצאות שונות מאלה שנמצאו בחברות זרות ומעלות ספק לגבי השימוש בדירוג ESG כללי כאיתות לשקיפות פיננסית. מדובר בקשרים סטטיסטיים ראשוניים, ולא בהוכחה שדירוג ESG גבוה גורם לדיווח כספי איכותי פחות.

9. שיוך ארגוני, מדיניות סביבתית וקבלת החלטות פרו־סביבתית

ד״ר רינת מרקוביץ׳ — אוניברסיטת אנטוורפן ואוניברסיטת בר־אילן; ד״ר אורי שרון — הפקולטה למשפטים והתוכנית לרגולציה סביבתית, אוניברסיטת בר־אילן; פרופ׳ מורן אופיר — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה; פרופ׳ יובל פלדמן — הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר־אילן.

המחקר בוחן האם דרג ארגוני משפיע על בחירת חלופות סביבתיות ועל השיקולים המנחים החלטות כאלה. במדגם של 440 משתתפים שגויסו דרך Prolific נכללו עובדים ללא אחריות ניהולית (150), מנהלים (150) ומנכ״לים או חברי הנהלה (140). כל משתתף התמודד עם ארבעה תרחישים המותאמים לתפקידו, ובחר בין חלופה ירוקה לאחרת. החוקרים מדדו גם דיווח על מדיניות סביבתית פורמלית בארגון, אוטונומיה נתפסת וערכים אישיים.

בניגוד להשערה, לא נמצא הבדל מובהק בשיעור הבחירות הירוקות בין הדרגים. לעומת זאת, למשתתפים שדיווחו על מדיניות סביבתית פורמלית היה סיכוי גבוה פי 2.18 לבחור בחלופה ירוקה, וגם אוטונומיה נתפסת וערכים התומכים בשמירה על הטבע נקשרו לבחירה ירוקה. ההבדל הבולט נמצא בנימוקים: עובדים הדגישו נוחות אישית, בעוד מנהלים ומנכ״לים הדגישו פרודוקטיביות ארגונית. המשמעות המעשית המוצעת היא להתאים התערבויות סביבתיות לשיקולים של בעלי תפקידים שונים; אין לפרש את הקשרים שנצפו כזיהוי סיבתי של השפעת המדיניות.

10. סור מרע והשא טוב: קווים לדמותה של חובת הפיקוח בדיני החברות בישראל

פרופ׳ עלי בוקשפן — בית ספר הארי רדזינר למשפטים, אוניברסיטת רייכמן; מנהלו האקדמי והכללי של מרכז אריסון ל־ESG.

המאמר בוחן את היקפה הרצוי של חובת הפיקוח של דירקטורים ונושאי משרה בכירים בדין הישראלי. נקודת המוצא היא הלכת Caremark האמריקאית, שממנה התפתחה חובת הפיקוח בדלאוור, לצד ההכרה בקשיי הקליטה הישירה שלה בישראל בשל הבדלים בדיני החברות, בחובות נושאי המשרה ובעקרון תום הלב. המאמר טוען שחובת הפיקוח אינה רק מנגנון למניעת פגיעה בחברה ובבעלי מניותיה, אלא גם אמצעי להגבלת החצנות שליליות של פעילות תאגידית על עובדים, צרכנים, הסביבה ומחזיקי עניין אחרים.

על בסיס ניתוח המשפט הישראלי מוצעת חובת פיקוח מקומית רחבה יותר מזו הנהוגה בדלאוור, שתשלב אחריות עסקית וחברתית ותקדם הטמעת מנגנונים פנים־ארגוניים למניעת הפרות ודפוסי פעילות מזיקים. לצד הטיעון הנורמטיבי מציע המאמר ״ארגז כלים״ מניעתי לדירקטוריונים: עיצוב תרבות ציות ואחריות מעבר לדרישות החוק (Beyond Compliance), זיהוי סיכונים ופיקוח פרואקטיבי עליהם. ההצעה נועדה לחזק את ההגנה על מחזיקי עניין ובו בזמן לצמצם אי־ודאות משפטית וסיכון לחשיפת נושאי משרה.